

VASARNAPI könyvszemle

Halhatatlan népköltészet

Ortutay Gyula könyve

Amikor Ortutay Gyula 1929 őszén beiratkozott a szegedi egyetemre, humanisztikával, elsősorban görög filozófiával kívánt foglalkozni. Azután találkozott egy kiváló professzorral és egy olyan tudományággal, amely napok alatt új irányt szabott tanulmányainak, egész munkásságának. Solymossy Sándor hatására már a szegedi egyetemi évek alatt Szabolcsba utazik, balladákat és meséket gyűjteni. Ily módon fel kellett figyelnie az egyetem falain túli világ győtrő problémáira, a dalok és mesék kincseit őrző nép aggasztó állapotára, a föld és jogok nélkül kallódó szegényparasztság küzdelmeire. Eppen ez a valóság felé fordulás, az aktuális társadalmi gondolat-feladatokat is vállaló szemlélet tette kutatásait új szempontúvá, termékenyvé, a nemzeti közműveltség egészében is jelentőssé. A közelmúlthoz megjelent *Halhatatlan népköltészet* című kötetének ez a tanulsága.

A néprajz tudománya sokat köszönhet Ortutay aktualitás igényének, annak, hogy gyűjtő munkája a harmincas években szorosban összeforrt a magyar társadalom radikális átalakításának terveivel. Ebben az összefüggésben válik csak érthetővé például Fedics Mihály meséinek gyors terjedése. Erdemes egy pillanatra megállni Fedics bácsi és a mesegyűjtő találkozásánál. A színhely apró szabolcsi falu, Bátorliget, ahová Ortutay egy őszi napon, zuhogó esőben érkezett. Ennél is nagyobb baj volt, hogy reményei megcsaltak. Kiderült, hogy Bátorliget alig néhány évtizedes település, néprajzi szempontból tehát érdektelen. Indult volna tovább, de nem volt mivel. Időmentésnek — hogy kárba ne vesszen a napja — jó mesélőt keresett.

Igy került Fedics Mihály kunyhójába. Itt élt 6 unokájával, annak férjével és három dedunokájával, igen szegényesen. Mesél kiskánászokról, sárkányokról, királykisasszonyokról, az Igazság és a Hamisság birkózásáról szóltak, de mögöttük a jelen és a közel-múlt eseményei, egy próbára tett élet motívumai is felszeleltek. Ortutay pedig ki is emelte ezeket: hadd tudja meg minél több ember, hogy a mesék gazdagságában és pompás szerkezetében a magyar szegényparasztság elhagyottsága, elárult tehetsége vádol. Fedics bácsi apja cseléd volt szabolcsi uradalmakban. Fiára is ez a sors várt. Irni, olvasni nem tanultatott, volt kiskanász, kisbéres, kocsis, napszámos, erdőirtó munkás. Megjárta Amerikát is, ahol farmokon és ütepitésnél dolgozott. Öregségére pár hold földet vásárolt, de az elűszott. Maradt a szegénység, a kolduság és a lélek csorduló bősége, a mesemondó adománya, amely Ortutay jóvoltából országsszerte ismertté vált.

A néprajz nagy magyar mesterei is elvonulnak előttrünk a kötet tudós-portréiban. Ezekre az írókra ismét a tudomány és a társadalom együttes szolgálata jellemző. Ortutay értékelése — a tudomány minősítése — azokat az elgondolásokat és műveket állítja előtérbe, amelyek a nemzeti közműveltség formálását szolgálják. Így éri el a szerző azt a célját, hogy hőseit a szakemberek szűkebb körén túl is érdekessé, rokonszenvesse tegye.

A hagyományt is a jelen és a jövő érdekében kívánja hasznosítani. „Hiszen a mai magyar falu — írja Eleven vagy húsz évi múzeumi kultúra című tanulmányában — nem várja fölünk, hogy valamilyen kiagyalt eszmény szerint öltöztessük a régi népi formákba, újra meg újra. Nem akar bezárkózni a maga-teremtette régi költészeti, művészeti formák újraélesztett világába... Ehelyett a mi kulturális tömegmunkánk-nak meg kell találnia azokat a módokat, amelyek révén az írástudó, s mind nagyobb természettudományos, technikai tudással, mind nagyobb kulturális igényekkel fellépő faluhoz szólhatunk.

Ezt a programot segíti hatékony megvalósulásában Ortutay Gyula könyve, amely az eddig jelzettek túl is sok idősebb kérdésben ad eligazítást, tudományos és közírói állásfoglalást. A nacionalizmus sok türelmetlenséget cáfolja például az együttélő népek meséinek, dalainak, történeti mondáinak évszázados kölcsönhatásával. Az új iránti fogékonyságra a korábban elhanyagolt munkás-folklor értékeinek felbecsülésével mutat példát, a népmese mai értékét pedig nemcsak tanulmányok sorában bizonyítja, hanem mint a mesék gyűjtője és kiadója hatásuk gyakorlati teteléről is gondoskodik.

DERSI TAMÁS

Szájról szájra

— Gyere csak, mondok neked, de bizalmasan, és csak neked — hívtam félre Pacolait, aki reszkető gyönyörűséggel dugta hatalmas fülcimpáját az orrom alá.

— Mondjad... hallgat-lak, öregem.

— Kuk... — nézett rám meghökkenve.

— Mondom, hogy kuk...

— Eredj a fenébe a hülye ötleteiddel. Nincs időm a szórakozásra — sértődött meg, és faképnél hagyott, bár láttam az arcán, hogy szöveget ütött a fejébe, mi a fenét is jelenthet az a kuk, hátha valami jelszó, valami titkos kulcs egy rejtélyhez.

Biztos voltam a dolgom-ban.

Napközben figyeltem Pacolait, aki töprengő arccal ült az íróasztal előtt, rága a golyóstollát, időnként hűmögött magában, míg nem délután felragyogott az arca, felugrott, és kirohant a szobából.

Másnap délelőtt a folyosón Kajevec és Pösméte suttogott, de amikor megláttak, elhallgattak. A falakat szemléltek, mintha érdekes plakátok függetek volna ott.

Biztos voltam a dolgom-ban.

Délután Krecsmegi karolt belé a folyosó immáron távoli szegletében. Burbulyába és széles gesztusokkal magyarázott valamit, amire Burbulya csak ilyeneket tudott mondani:

— Nahát... Ne mondd... Hihetetlen...

Az ember sohasem lehet elég óvatos, különösen akkor, ha utazik. Ezt tapasztalta barátunk, Hanns Petermann is, amikor helyi és merészen odalépett a fürdőhely sétatán egy elegáns hölgyhöz és megszólította.

— Láthatnám Önt ismét kisasszony?

Az ifjú hölgy megrázta a fejét, ám csöppet sem barátságosanul tette hozzá.

— Nem vagyok kisasszony.

— Nem?

— Nem.

— Kár.

— Talán.

— Férjénél van?

— Igen.

— És a férje?

— Nincs itt. Egyedül jöttem.

Hanns Petermann bele-szagolt a friss reggeli levegőbe.

— Akkor talán lehetne...

A fiatal hölgy azonban rendkívül komoly arcot vágott.

Jo Hanns Rösler

Röpke ismeretség

— Nem. Semmit sem lehetne. Először is ílyesmit en egyáltalán nem csinálok, másodszor: tudja az egész fürdőhely, hogy férjénél vagyok és hogy egyedül érkeztem ide. Mit mondanának az emberek, ha hirtelenjében meglátnának magával?

— Azt lehetne mondani az embereknek...

— Szóval?

— Az embereknek azt lehetne mondani, hogy én vagyok a férje és most érkeztem látogatónak.

A hölgy meghökkenve megalldt.

— Hm! Az biztos, hogy magát, fiatal barátom nem ejtették a fejére.

— Korán sem.

— Meglátszik.

— Szóval, megegyeztünk?

A nő nevetett, és hevesen rázta a fejét.

— Lehetetlen. Teljes-séggel lehetetlen.

De azért lehetséges volt. Amikor három órával később Hanns Petermann

megérkezett a szállodába, melyben a hölgy már három hete lakott, megkérdezte:

— A feleségem rendelt szobát a részemre?

— Igen, a második emeleten.

— Köszönöm.

Hanns Petermann vidám szívvvel cipelte fel a bórond-jét, átváltozott, majd röviddel utána büszkén, ragyogva jelent meg a szálló éttermében. Hiába, a férfiak nagyon büszkék a maguk kis győzelmeire.

Egy pincér lépett hozzá.

— Szeretnék a teraszon vacsorázni, a feleségemmel.

— Mondta neki Petermann.

— Lehetséges ez?

— Nagyon sajnálom, de ez nem megy.

— Nincs szabad asztal?

— Asztal még lenne.

— felelte a pincér — viszont a nagyságosasszony negyed-órával ez előtt elutazott.

Elutazott? — Petermann érezte, hogy a jókedve cserbenhagyja.

— Igen, elutazott — ismételte a pincér.

— És nem hagyott hátra nekem valamit?

— De igen — bólintott a pincér. — A háromheti szállodaszámlejtét.

Azt mondta: „adják át a számlát a férjemnek, aki éppen most érkezett.”

Fordította: Zilahy Judit

ÚJ VERSEK

SOLYMOSIDA

Tavaszi elől

Zakatot az eső.
Reggeltől estig alkonyat van,
azután éjszaka.
A hold nem kelt föl három napja.
Az ember nehezen mozdul ki a házából
és csiga-lassan ballagdal haza.

Ilyenkor kéne kávéházban ténferegni,
szemlélődni a csillárok alatt,
fontos levéllel bibelőlődni,
az ifjúságtól legalább sóhajjal elköszönni,
mielőtt végleg elszalad,
emlegetni a szegedi bolondot,
szomorú szentjárt húszéves korunknak,
agynkból kikaparni a gondot,
türelmesebbé válni önmagunkhoz,
talán ilyenkor sikerülhetne:

— az eső zümmög, mint a légy —
valamicske ideig újranyitni
elbitangolt évetek ígéretét.

BARABÁS EVA

Tavaszdízik

Lecsorgott az első napsugár
s a sudár nyárfák langyos részeg égén
zsenge rügyek kortyolgák a fényt.
Kényes szirmú gyöngyvirágkelelybe
pohelykönyör harmat önt reményt.
Foszlott szél hátrányfelhő bolyha
oly halkán, mint szellő rebbenés
foltot lehell csorgó napsugárra,
pára száll a bimbózó virágra.
Buggyan a föld. Tavasz. Nevetés.

Szalma

Vannak emberek, akik néhány nap alatt képesek megokosodni. De olyanok is akadnak, akiknek a fejébe tölcserrel önthetik a tudást, még sincs semmi látszatja.

— Az igazság olyan, mint a gyönyörű szép muzsika, fiaim — magyarázta nekünk negyvenöt nyarán egy tizenkilences kommunista —, könnyen bekúszik az ember fülén át a fejébe.

Csakugyan! Még alig hámolt le ró-lunk a tojáshéj, éppencsak áthágtunk a tizenhatalmadik esztendőnkbe, s mi — Kórsós Jancsi barátom és jómagam — egy-kettőre megtanultuk a forradalom lényegét. Sőt mi több, azon csodálkoztunk, hogy korábban nem láttuk világosan ezt a nagyon egyszerű igazságot. Ráadásul a szov-jét front elől elmenekült Szadeckzy család könyvtárában kezünkbe került egy Ady-könyv (azelőtt soha nem hallottuk még a nevét se a költőnek), és abban ilyen vérszédítő sorok voltak leírva: „...ma se hitünk, se ke-nyerünk, de holnap már minden a miénk lesz, hogyha akarunk, ha me-rünk.”

S mi bizonyosan tudtuk — talán az ösztönünk súgta meg —, hogy a hol-nap elérkezett és többé „az isten se

ver le minket”. A faluban szinte egyik napról a másikra mi lettünk az élet első számú szószói, s mivel azt is láttuk, hogy az emberi értet-lenség és gyávaság úgy tenyészik, mint a dudva, elkezdtünk házalni. Nem koldultunk, hanem a fejeket próbáltuk tisztára takarítani. Nehe-zen ment, mégis hétről hétre egyre többen pártoltak hozzánk. Azt mon-dtuk mindenütt és szentül hittük is: a közelgő választásokon a kommunista pártnak kell győznie, hiszen annyi itt a szegény nép, mint a seregély, ők is ugyanolyan könnyen befogadják a jó és értelmes dolgokat, ahogyan mi megértettük.

Mondom, általában szépen boldo-gultunk az emberekkel, igaz, hogy zömmel a napszámos családokhoz ko-pogtattunk be, a gangosabb portákat bölcsen elkerültük. Azt azonban mégse gondoltuk volna, hogy egy ku-tyaól-szerű viskóban ütközünk leg-bőszőbb ellenállásba. Pedig ez tört-ént. Szalma Bálintnak — akkori szójárás szerint — egy szakajtóra való gyereke volt, s egyetlen nyirkos szobában a földön, szalmán alitotta őket. Amikor odamentünk, mégis el-kezdett jajveszékélni, mint egy nisz-terias vénasszony, hogy tönkre akar-juk őt tenni, ha meglátja valaki, hogy

nála jártunk, ki ad majd munkát öneki. Második látogatásunkkor meg bicskát rántott elő, s azzal hadonász-va ordibálta, hogy belénk mártia, nem törődik vele, ha fel is kötik érte.

— Piszok kommunisták! — ordá-lyozta utca hallatára. — Be akarják vezetni a csajkarendszert, s még ide mernek pofátlankodni.

Elképedtünk. Sehogy se tudtuk megérteni, hogy egy ilyen elesett em-ber, akinek a nadrágból örökké ki-lógott a fenéke, miért nem hallgat-ránk. Magatartása sértette lobogó ifjú önértetünket, s azon kezdtünk tanakodni, hogyan bírhatjuk őt jobb belátásra.

— Nagyon moslék egy ember ez, te — jegyezte meg Kórsós Jancsi.

— Hagyjátok rá! — legyintett az öreg párttitkár, amikor tájékoztattuk, hogy nem megyünk Szalmával sem-mire. — Elvette az esztét a nyomorú-ság. A gazdakörbe szokott járni a szerencsétlen, s ott úgy leitatják né-ha, hogy szánalom ránézni. Nincs szükségünk az ilyenek szavazatára.

Eljött a választás napja, s rendben, baj nélkül zajlott le a szavazás. Alig vártuk, hogy este legyen, rohantunk a pártszervezethez, hogy megtudjuk a végeredményt. Ott az elvtársak már elkészültek az összesítéssel, de lát-szott rajtuk, hogy baj van. Levert hangulatban tanakodtak a gyéren vi-lagított irodában.

— Mennyi? — kérdeztük Jancsival.
A párttitkár lemondóan legyintett